

*Др Соња Бунчић,
„Пословни биро СБ“, Нови Сад*

Амортизација акција

Резиме

У раду се анализира правни институти амортизације акција у домаћем праву, према правној регулативи садржаној у Закону о облигационим односима, Закону о предузећима и Закону о хартијама од вредности. Након одређивања појма амортизације, утврђује се да се у домаћем праву, за разлику од неких других правних система, могу амортизовати само акције на име, а затим се утврђује овлашћеник за покрећање амортизационог поскупљења. У недостигају изричитих законских норми аутор заузима став да амортизациони поскупљењак може покренути не само лице које је као акционар уписано у акцијску књигу (књигу акционара), већ и последњи стипендиста акције. За време трајања амортизационог поскупљења права из акције може користи само лице које је као акционар уписано у акцијску књигу, али дивиденде може најлакше имати кућона, иако није уписан у ту књигу, под условом да су дивиденде већ утврђене, иј да су већ постале облигационо израживање. Амортизацијом акцијска исправа се поништава, односно проглашава неважећом, њу замењује судска одлука о амортизацији, а акционар има право на издавање нове акцијске исправе по основу свој права на инкорпорацију чланства у акционарском друштву.

Кључне речи: *амортизација акција, поскупљењак амортизације, карактер и дејства амортизационог поскупљења*

1. Појам и законско регулисање

Под амортизацијом хартија од вредности уопште подразумева се поништај хартије у посебном судском поступку уз доношење судске одлуке којом се омогућава имаоцу хартије да врши права из хартије одн. да захтева издавање нове хартије.

Амортизација хартија од вредности је на општи начин уређена одговарајућим одредбама Закона о облигационим односима, а амортизација акција је додатно уређена Законом о предузећима и Законом о хартијама од вредности. Нови Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената,¹⁾ који је ступио на снагу, али је његова примена одложена, уз бројне друге слабости које има, не садржи никакве одредбе о амортизацији акција, као ни других хартија од вредности. Због тога се у овом раду узимају у обзир само норме Закона о облигационим односима, Закона о предузећима и Закона о хартијама од вредности, који ће се примењивати све до почетка примене Закона о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената. Од тог тренутка, међутим, престанком важења Закона о хартијама од вредности, настаће додатни проблеми у вези са институтом амортизације акција, будући да га Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената уопште не уређује.

Према општим одредбама Закона о облигационим односима амортизовати се може изгубљена хартија од вредности само ако гласи на име, »ако посебним законом није другачије одређено«. Посебним законима, тј. Законом о предузећима и Законом о хартијама од вредности, ова општа одредба је унеколико проширена.

Законом о предузећима је предвиђено да се нестала или уништена акција на име или привремена акција може огласити неважећом и издати нова акција, у складу са савезним законом којим се уређују хартије од вредности. Истим законом је надаље предвиђено да »ако купони за дивиденде гласе на име, оглашавањем акције или привремене акције неважећом престаје и захтев из купона за дивиденде које још нису утврђене«.²⁾

На сличан начин амортизацију акција уређује и Закон о хартијама од вредности. Према одредбама овог закона »ако је хартија од вредности која гласи на име уништена или је нестала, емитент је може заменити под условом да је јавно оглашена неважећом и да о томе обавести надлежни савезни орган«.³⁾

2. Акције које се могу амортизовати

Према чл. 260 Закона о облигационим односима амортизовати се може »изгубљена« хартија од вредности. Ипак, у теорији се сматра да се појам »изгубљена« мора схватити у ширем смислу, тако да обухвата и хартије које су украдене, униш-

1. Сл. л. СРЈ бр. 65/2002.

2. В. чл. 235 ст. 1 и 2 Закона о предузећима (З ОП)

3. В. чл. 11 ст. 2 Закона о хартијама од вредности из 1989.године

тене или на било који други начин учињене недоступним њеном имаоцу.⁴⁾ У том смислу одговарајућа норма из Закона о предузећима је адекватнија, јер обухвата случајеве уништења и нестанка акције, без обзира да ли је акција изгубљена или је на други начин нестала.⁵⁾

Законом о предузећима је изричито предвиђено да се могу амортизовати само акције на име и привремене акције, које по самом закону такође увек гласе на име. На тај начин Закон о предузећима је следио основну логику чл. 260. Закона о облигационим односима, који такође предвиђа да се могу амортизовати само хартије од вредности на име и по наредби, али није искористио могућност изузетка која је предвиђена истим чланом. Наиме, наведеном нормом је такође предвиђено да се посебним законом може другачије одредити.⁶⁾

С обзиром на овакве изричите законске одредбе, мора се констатовати да се акције на доносиоца у нашем праву не могу амортизовати. Такво решење је, међутим, веома проблематично, јер оставља трајно отворен проблем уништених и на други начин несталих акција на доносиоца. За разлику од облигационоправних хартија од вредности на доносиоца, чији губитак или уништење производи једнократне последице, губитак акција на доносиоца производи трајне последице које се на неки начин морају отклањати. Наиме, губитак акције на доносиоца оставља трајни проблем »празне столице« имаоца изгубљене акције, јер се он може легитимисати само акцијском исправом. Пошто је амортизација изгубљене исправе искључена, то имаоца изгубљене акције на доносиоца не може у законом прописаном поступку доћи до одговарајуће судске одлуке на основу које може остваривати своја права одн. на основу које може захтевати издавање нове исправе.

Због специфичности акције као хартије од вредности у другим правима је предвиђено да се могу амортизовати како акције на име тако и акције на доносиоца.⁷⁾ Штавише, у неким правима су правила о амортизацији детаљно регулисана управо за хартије од вредности на доносиоца, међу којима изричито и за акције на доносиоца, па се онда та правила сходно примењују и на хартије од вредности на име и по наредби.⁸⁾ Исто тако и у Трговачком закону за Краљевину Југославију из 1937. године није прављена никаква разлика између акција на име и акција на доносиоца у погледу могућности амортизације.⁹⁾

С обзиром да ће се проблем несталих акција на доносиоца морати решавати, остаје евентуална могућност примене правила о оглашавању акција неважећим из чл. 236. Закона о предузећима. То правило је додуше предвиђено превасходно за случај да је садржај акције постао нетачан због статусних промена, али је предви-

4. В. Визнер, Коментар Закона о обвезним односима, Књига друга, Загреб, 1978., с. 1063.

5. В. чл. 235. ст. 1 ЗОП-а.

6. В. чл. 260. Закона о облигационим односима.

7. В. напр. пар. 72 Акцијског закона Немачке и чл. 981. ст. 1 Закона о облигацијама Швајцарске.

8. В. чл. 981. и сл. а у вези са чл. 977. Закона о облигацијама Швајцарске

9. В. пар. 236. Трговачког закона за Краљевину Југославију из 1937. године.

ђено да се може користити и у »другим случајевима«, па би се евентуално могло применити и у случају изгубљених одн. уништених акција на доносиоца. Међутим, слабост оваквог решења је у томе што се акција оглашава неважећом од стране самог друштва, а не од надлежног државног органа, и што се не морају поштовати сва правила поступка амортизације (оглашавање, рокови, подношење нестале акције од трећег лица, упућивање на парницу и др.) већ се примењују правила поступка предвиђена за случај оглашавање акција неважећим од стране самог друштва.¹⁰⁾ По једном мишљењу израженом у нашој теорији, међутим, оглашавање акција неважећим (и то како акција на име тако и акција на доносиоца) по чл. 236. Закона о предузећима би се могло вршити по основу промене правних односа (статусне промене), као и по основу промене номиналног износа и броја акција због смањења основног капитала.¹¹⁾ Међутим, оваквим тумачењем норме из чл. 236. нису покривени случајеви губитка и уништења акција на доносиоца, па би због немогућности амортизације, проблем оваквих акција остао нерешив.

С обзиром на изложено стање ствари, поред проблема амортизације акција на доносиоца јавља се и проблем амортизације акције на име која је пренета бланко индосаментом. На амортизацију оваквих акција се, иначе, у упоредном праву уобичајено примењују она правила о амортизацији која важе за акције на доносиоца.¹²⁾

У нашем праву није предвиђена могућност посебне амортизације купона и талона. У Трговачком закону из 1937. године амортизација купона је била могућа под истим условима као и амортизација акција.¹³⁾

3. Ко може покренути поступак амортизације

Питање овлашћеника за покретање поступка амортизације акције није у нашем праву посебно регулисано. Не само Закон о предузећима и Закон о хартијама од вредности, већ ни Закон о облигационим односима не садржи одредбе о томе. Због тога се на ово питање може одговорити само применом општих правних принципа.

Начелно, право да покрене поступак амортизације има оно лице које је овлашћено да се користи правима из акције као хартије од вредности. Пошто је у нашем праву амортизација могућа само код акција на име, питање се своди на ову врсту акција. Код акција на име, као што је речено, права из акције према друштву може да користи само лице које је као акционар уписано у акцијску књигу. Међутим, акција на име може бити пренета, а да то није уписано у акцијску књигу. После таквог преноса, преносилац, који је још увек уписан у акцијску књигу као ак-

10. В. чл. 236 ст. 2 и 3 Закона о предузећима.

11. Васиљевић, Коментар Закона о предузећима, Београд, 1996., с. 226-227.

12. Упор. Напр. Rottenburg, Inhaberaktien und Namensaktien im deutschem und amerikanishen Recht, Stuttgart, 1967., с.47.

13. В. пар. 236 Трговачког закона за Краљевину Југославију из 1937. године.

ционар, по правилу није заинтересован за покретање амортизационог поступка, ако акција буде уништена или изгубљена. За такав поступак је, по правилу, заинтересован само последњи стизалац акције. Он се, међутим, не може уписати у акцијску књигу, и тиме стећи права из акције наспрам акционарског друштва, јер нема код себе одлучујући доказ да је акција индосаментом пренета на њега, јер није више у поседу акцијске исправе. До таквог уписа може доћи само ако се претходно спроведе амортизациони поступак и изда амортизациона исправа на основу које може захтевати упис у акцијску књигу и издавање нове акцијске исправе. Због тога се у теорији сматра да се из правнополитичких разлога мора признати право на покретање амортизационог поступка и стицаоцу акције који се није уписао у акцијску књигу.¹⁴⁾ У прилог оваквог става може се навести и то да упис акционара у књигу акција има само легитимационо дејство према друштву, али да то нема никаквог утицаја на питање својине на акцијској исправи. Својину има законити стизалац акције, према томе, за случај губитка или уништења акције он треба да има и право да у законски уређеном поступку очува то своје право и стекне потребну исправу на основу које ће моћи бити уписан у акцијску књигу и на тај начин и према друштву користити права која из акције произлазе.

У другим правима, у којима је могућа амортизација акција на доносиоца, овлашћеник на покретање поступка је лице које је било последњи ималац акцијске исправе. Ако је акција била код другог лица по неком правном основу (напр. на основу уговора о депоновању и руковању хартијама од вредности, по основу пуномоћничког или заложног индосамента и др.) као овлашћеник за покретање поступка се јавља то лице, као држалац акције.¹⁵⁾

4. Карактер амортизационог поступка

Амортизациони поступак је по својој природи ванпарнични поступак, који се води пред надлежним општинским судом.

Одлука коју суд донесе у амортизационом поступку је утврђујућег карактера. Њоме се поништава акцијска исправа која је била предмет поступка, као и још недоспели купони за наплату дивиденде, а истовремено се констатује право покретача поступка у вези са том акцијском исправом (право својине на акцијској исправи, право залог и др.).

5. Положај акционара за време трајања амортизационог поступка

Код акција на име акционар може за време трајања амортизационог поступка користити своја права из акције према акционарском друштву, ако је уписан у књигу акција. Његова легитимисаност као акционара према друштву не зависи од

14. Rottenburg, оп. цит. 47-48.

15. Rottenburg, оп. цит. 46.

поседовања акцијске исправе, већ од уписа у акцијску књигу. Акционар може без даљњег да користи право гласа, право на присуствовање скупштини, право на информисање и друга управљачка права. Исто тако акционар ће моћи да користи и право на дивиденду, ако је акцијска исправа издата без купона. Ако је, међутим, изгубљена акцијска исправа са купонима, ималац купона за дивиденде које су, по терминологији Закона о предузећима већ »утврђене«, (тј. за дивиденде за које је донета одлука скупштине о подели, чиме је право на дивиденду постало облигационо потраживање) би могао да их наплати, јер је његово право јаче од права акционара који је уписан у књигу акција.¹⁶⁾ Овакво стање би трајало све до доношења судске одлуке којом се акција оглашава неважећом. Од тог тренутка неважећи су и купони за дивиденде који гласе на име, одн. престаје право имаоца купона да захтева дивиденде које нису још утврђене.¹⁷⁾ То значи да би за дивиденде, које су већ утврђене, ималац купона на име могао захтевати дивиденду и после доношења судске одлуке. Исто тако, из законске норме произилази да би ималац купона на доносиоца могао наплатити те купоне и за дивиденде које нису још утврђене. Питање је, међутим, да ли би акционар који је изгубио акцију могао спречити лице које поседује талон да од друштва захтева нове купоне. У нашем праву нема одговора на ово питање, док се у страном праву даје негативан одговор.¹⁸⁾

Код акција на доносиоца, у правима у којима је могућа њихова амортизација, акционар не може користити своја права из акције, јер се не може према друштву легитимисати као законити ималац акције. Та права ће он моћи користити тек кад на крају поступка добије одговарајућу судску одлуку. За време трајања амортизационог поступка постоји тзв. пендентно стање. Само подношење захтева за покретање амортизационог поступка не овлашћује неко лице на коришћење било којих права из акције. Ако је са акцијском исправом нестао и купонски лист (табак), ималац изгубљене акције не може користити ни своје право на дивиденду. Уколико је, међутим, још у поседу купона који су доспели, може их наплатити.

6. Дејство амортизације

Основно правно дејство судске одлуке о амортизацији акцијске исправе се састоји у томе да се она поништава, односно проглашава неважећом. Уместо ње, за права акционара одлучујућа постаје судска одлука о амортизацији.

На основу добијене амортизационе исправе ималац акције може захтевати издавање нове акције, по основу свог општег права на инкорпорацију чланства. У Закону о предузећима се не говори ништа о томе о чијем трошку се има издати нова акција. Уобичајено је у другим правима да се то чини на трошак акционара, јер је до издавања нове исправе дошло на основу наступања ризика који сноси акцио-

16. В. чл. 238. ст. 2 ЗОП-а. Упор. Rottenburg, оп. цит. 49.

17. Чл. 238 ст. 2 ЗОП-а.

18. В. Rottenberg, оп. цит. 50.

нар (губитак, уништење акције), па би такво правило требало прихватити и за наше право.

Sonja Bunčić, Ph.D.
"Poslovni Biro SB", Novi Sad

Amortization of Stocks

Summary

The article analyzes amortization of stocks under the domestic law, i.e. Law on Obligations, Law on Enterprises and Law on Securities.

The author defines amortization under domestic legislation and compares this definition with laws from other countries. The author suggests interpretation of the rules on initiation of amortization procedure in such manner to include the last holder of a stock, and not just the registered stockholders.

The author further elaborates on consequences of amortization during the process and after this process.

Key words: *amortization of stocks, amortization procedure, nature and effects of amortization process*